

ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ДЕЛІКТНИХ ВАЛЮТНИХ ПРАВОВІДНОСИН

THE NOTION AND FEATURES OF ADMINISTRATIVE AND DELICTUAL CURRENCY RELATIONS AT LAW

Старинський М.В.,

кандидат юридичних наук, доцент,

*доцент кафедри цивільно-правових дисциплін та банківського права
ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ»*

Стаття присвячена дослідженню поняття та виявлення особливостей адміністративно-деліктних валютних правовідносин. У ній автор враховуючи з концепції адміністративно-деліктних відносин яка будується на системі уявлень про подвійну природу юридичної відповідальності як обов'язку, з одного боку, і покарання – з іншого, приходить до висновку про те, що адміністративно-деліктні валютні правовідносини є видом адміністративно-деліктних відносин, тому для них характерними є всі ознаки та особливості останніх. Разом з цим автор звертає увагу на те, що характерною особливістю адміністративно-деліктних валютних правовідносин є те, що вони виникають у сфері обігу валюти та валютних цінностей і пов'язані з порушенням встановленого чинним законодавством порядку їх обігу. Вони носять шкідливий характер. Суб'єктами цих відносин є особи, які у процесі свого функціонування використовують валюту чи валютні цінності для задоволення власного інтересу.

Проведене дослідження дало можливість автору адміністративно-деліктні валютні правовідносини визначити як урегульовані нормами права суспільні відносини, що виникають в процесі обігу валюти та валютних цінностей та пов'язані з порушенням встановленого порядку їх обігу.

Ключові слова: деліктні відносини, адміністративна відповідальність, адміністративно-деліктні відносини, валюта, валютні цінності, адміністративно-деліктні валютні правовідносини.

Статья посвящена исследованию понятия и выявления особенностей административно-деликтных валютных отношений. В ней автор исходя из концепции административно-деликтных отношений, которая строится на системе представлений о двойной природе юридической ответственности как обязанности, с одной стороны и наказания с другой, приходит к выводу о том, что административно-деликтные валютные отношения представляют собой вид административно-деликтных отношений и поэтому для них характерными все признаки последних. Вместе с тем автор обращает внимание на то, что характерной особенностью административно-деликтных валютных отношений есть то, то они возникают в сфере обращения валюты и валютных ценностей и связаны с нарушением установленного действующим законодательством порядка их обращений. Они носят вредный характер. Субъектами этих отношений являются лица, которые в процессе своего функционирования используют валюту или валютные ценности для удовлетворения собственного интереса.

Проведенное исследование дало возможность автору административно-деликтные валютные отношения определить как урегулированные нормами права общественные отношения, которые возникают в процессе оборота валюты и валютных ценностей связаны с нарушением установленного порядка их обращения.

Ключевые слова: деликтные отношения, административная ответственность, административно-деликтные отношения, валюта, валютные ценности, административно-деликтные валютные отношения.

The notion and peculiar features of administrative and delictual currency relations at law are investigated in the article. The author takes into consideration the concept of administrative and delictual relations based on the representation system concerning the dual nature of legal responsibility that consists of duty, on the one hand, and punishment, on the other hand. The conclusion is made that administrative and delictual currency relations at law are a kind of administrative and delictual relations and for that reason all features and peculiarities of the latter are typical for them. At the same time the author pays attention to the fact that administrative and delictual currency relations at law are characterized by their emerging in the sphere of circulation of currency and currency valuables. That is why these relations are connected with the violation of the procedure of currency circulation established by the law currently in effect. They are of harmful character. Parties to these relations are persons that use currency or currency valuables in the process of their functioning with view of satisfying their own needs.

The conducted research allows the author to define administrative and delictual currency relations at law as social relationships regulated by legal norms. They appear in the process of circulation of currency and its valuables and are connected with the established order of their circulation being violated.

Key words: delictual relations, administrative responsibility, administrative and delictual relations, currency, currency valuables, administrative and delictual currency relations at law.

Сучасний етап розвитку нашої держави характеризується кардинальними змінами практично у всіх сферах суспільного життя, в тому числі і у валютній сфері. При цьому варто звернути увагу на те, що питання адекватного регулювання функціонування

валютної сфери є надзвичайно важливими для нашої держави. Адже сьогодні вже практично всім зрозуміло, що валютні відносини розвитку яких залишений безконтрольним, можуть значно знизити ефективність діяльності держави, і не лише в сфері

економіки. Враховуючи це є очевидним, що лише ефективна організація валютних відносин в Україні є запорукою стабільного розвитку нашої держави та утвердження її як незалежної, економічно могутньої та правової держави.

У процесі обігу валюти та валютних цінностей виникають різні за своєю суттю та природою відносини. У результаті виникнення, зміни та припинення одних здійснюється обіг валюти та валютних цінностей, інших – здійснюється контроль дотримання чинного валютного законодавства. А в результаті тих відносин, що пов'язані з застосуванням заходів примусу, до порушників чинного валютного законодавства здійснюється забезпечення режиму законності. Як уявляється, найбільш важливими, з точки зору дотримання прав та законних інтересів громадян та юридичних осіб для держави, є саме останній вид відносин, і саме їх адекватне унормування та врегулювання є свідченням функціонування правової держави.

Як показує аналіз практики функціонування уповноважених державою органів у сфері обігу валюти та валютних цінностей, питання, пов'язані з застосуванням заходів впливу, виникають досить часто. Це пояснюється тим, що чинне законодавство характеризується великою кількістю прогалин та суперечностей, що призводить до виникнення значної кількості спірних моментів, більшість з яких сторони змушені вирішувати в судовому порядку.

Спираючись на зазначене, можна стверджувати, що сьогодні є надзвичайно актуальним питання наукової розробки питань, пов'язаних із застосуванням заходів впливу до порушників валютного законодавства з метою надання практичних рекомендацій та зменшення кількості спорів у цій сфері.

Звернення до наукової юридичної літератури дає можливість говорити про те, що загальними питаннями, пов'язаними з відповідальністю за порушення законодавства, та питаннями, пов'язаними з порушенням фінансового законодавства, займалися досить багато вчених. Зокрема, варто згадати праці таких вчених, як В.П. Антонова [1], Д.Н. Бахрах [2], А.Й. Іванський [4], А.С. Ємельянов [3], В.Л. Коваль [5], Д.А. Ліпінський [6], Д.М. Лук'янець [7], Н.С. Малєїн [9], М.С. Фарукшин [17], А.П. Шергин [18] та інші. Разом з цим загальнотеоретичним питанням, пов'язаним з відповідальністю за порушення законодавства у сфері обігу валюти та валютних цінностей, практично не приділялося належної уваги.

Враховуючи викладене метою нашої статті є дослідження деліктних відносин, що пов'язані з порушенням чинного валютного законодавства, а завданням є з'ясування їх природи та особливостей.

Дослідження деліктних валютних правовідносин, з нашої точки зору, варто почати з тих основоположних засад, які будуть подальшою основою дослідження. До такої основи відноситься поняття «валютні правовідносини». Враховуючи проведені нами дослідження [12; 13; 14; 15], лише зазначимо, що під валютними правовідносинами ми розуміємо урегульовані нормами права суспільні відносини між уповноваженими суб'єктами з приводу обігу

валюти і валютних цінностей, реалізація яких забезпечується силою державного примусу. Спираючись на це визначення, спробуємо з'ясувати поняття деліктних валютних правовідносин.

Концептуальний аналіз поняття «деліктні валютні правовідносини» дає можливість говорити про те, що вони є відображенням валютних правовідносин, які пов'язані з вчиненням делікту та діяльністю уповноважених державою органів, до компетенції яких входять повноваження відновлення встановленого в державі стану правопорядку. Враховуючи це з'ясування їх змісту та суті, а також визначення поняття потребує з'ясування зміст поняття «делікт» та його застосування.

У науковій літературі поняття «делікт» застосовується у досить широкому значенні [5, с. 21]. До нього відносять не тільки цивільні, міжнародні, а і кримінальні, адміністративні та дисциплінарні правопорушення. Це поняття прийшло у вітчизняну науку з римського права, де деліктами називалися усі протиправні дії. При цьому вони поділялись на *delictum – privatum* (приватні правопорушення) та *quasi delictum* (правопорушення договірною роду) [10, с. 415-423].

Ті делікти, які пов'язані з діяльністю уповноважених державою органів, що реалізують свою компетенцію, називають адміністративними.

На думку Л.В. Ковалю, яка знайшла розвиток у працях Д.М. Лук'янца [5; 7; 8], уся концепція адміністративно-деліктних відносин будується на системі уявлень про подвійну природу юридичної відповідальності як обов'язку, з одного боку, і покарання – з іншого [8, с. 149-156]. Це пояснюється тим, що якщо обмежувати відповідальність лише моментом визнання суб'єкта винним і застосування державного примусу, і при цьому ігнорувати таку її властивість, як обов'язок, то можна дійти висновку, що правопорушник до моменту реалізації щодо нього покарання не зобов'язаний нести відповідальність.

Такий підхід до розуміння юридичної відповідальності дав можливість здійснити більш глибокий аналіз питань адміністративної відповідальності, причому всіх її аспектів, що розглядаються в теорії правовідносин, і дослідити практично всі її суттєві ознаки.

Аналіз праць науковців, які здійснюють дослідження питань адміністративно-деліктних відносин, дає можливість констатувати, що ядро системи адміністративно-деліктних відносин складають відносини адміністративної відповідальності [7, с. 18]. Оскільки дослідження питань адміністративно-деліктних відносин не є темою нашого дослідження, ми приймаємо дану точку зору і в подальшому при проведенні дослідження деліктних валютних правовідносин будемо брати її за відправну.

З позиції теорії правовідносин адміністративно-деліктні відносини можуть розглядатися як система [5, с. 6], тобто сукупність певних взаємопов'язаних елементів. Такий підхід дає можливість чітко визначити місце адміністративно-деліктних відносин серед інших правових явищ.

Класична теорія права і галузеві юридичні науки, як правило, не розглядають різноманітні делікти як правовідносини, тобто як урегульовані нормами права суспільні відносини, учасники яких мають суб'єктивні права та юридичні обов'язки [8, с. 150].

Але при всьому цьому можна з впевненістю говорити, що будь-який делікт також є суспільними відносинами, проте з певними особливостями. Головна особливість полягає в тому, що деліктні відносини мають шкідливий характер, і головним завданням суб'єктів таких відносин є їх припинення. Тобто можна стверджувати, що для деліктних відносин загалом притаманні майже всі ознаки правовідносин. Так, суб'єктами таких відносин є особа, що вчинила правопорушення, та особа, чиїм інтересам цими діями завдається шкода. Об'єктом таких відносин є ті цінності, ті суспільні відносини, на які посягає правопорушення. У даному разі варто констатувати збіг об'єкта правопорушення та об'єкта правовідносин.

Змістом правовідносин є сама поведінка учасників таких відносин, які реалізують свої права та виконують правові обов'язки [11, с. 452]. У радянській та пострадянській правовій літературі сформувався погляд, відповідно до якого у змісті правовідносин виділяють два аспекти: юридичний, який розглядає суб'єктивні права та юридичні обов'язки, та фактичний, який оцінює реально здійснювані учасниками правовідносин дії, спрямовані на реалізацію цих прав та юридичних обов'язків. Таким чином, можна сказати, що нормативною моделлю відносин є їх юридичний зміст, а фактичним змістом – втілення у життя цієї моделі [8, с. 151].

В адміністративно-деліктних відносинах також можна виділити як юридичний, так і фактичний зміст. Юридичний зміст закріплений в КУпАП, у відповідній статті Особливої частини, і при цьому реальна поведінка особи, яка відповідає цій нормативній моделі, становить фактичний зміст відносин адміністративного правопорушення.

При цьому варто звернути увагу на те, що зміст правовідносин дещо відрізняється від змісту позитивних правовідносин. Головна відмінність полягає в тому, що у відносинах адміністративного правопорушення не реалізуються суб'єктивні права та юридичні обов'язки, навпаки, вони порушуються. Але вони порушуються саме у тому вигляді, як це передбачено нормами права.

Суб'єктивна сторона правопорушення відповідає юридичному факту, який обумовлений підставою виникнення правовідносин. У загальній теорії права зазначають, що юридичний факт є необхідною передумовою виникнення правовідносин [16, с. 13], під ним найчастіше розуміють такі обставини, з наявністю або відсутністю яких норма права пов'язує виникнення, зміну або припинення правовідносин.

Найчастіше юридичними фактами називають дії або події, які стали причиною виникнення тих чи інших правопорушень. Але в адміністративно-деліктних відносинах варто виділяти ту рушійну силу, яка зумовила вчинення діяння, що становить зміст

правовідносин. Як зазначають дослідники, такою рушійною силою є воля (волевиявлення) людини, тобто свідоме прагнення, бажання вчинити саме діяння або досягти певних його наслідків, що відображається в юридичній конструкції вини.

Таким чином, враховуючи зазначене, ми можемо підтримати зроблений науковцями висновок про те, що адміністративним правопорушенням також є передбачені нормами права суспільні відносини, учасники яких мають суб'єктивні права і юридичні обов'язки і які мають назву «адміністративно-деліктні відносини» [8, с. 150].

Тепер поглянемо на адміністративно-деліктні валютні правовідносини.

Адміністративно-деліктні валютні правовідносини є видом адміністративно-деліктних відносин, тому для них характерними є всі ознаки та особливості останніх. Разом з цим характерною особливістю адміністративно-деліктних валютних правовідносин є те, що вони виникають у сфері обігу валюти та валютних цінностей і пов'язані з порушенням встановленого чинним законодавством порядку. Це накладає певні особливості практично на всі елементи цих відносин.

Адміністративно-деліктні валютні правовідносини носять шкідливий характер. Суб'єктами цих відносин є особи, які в процесі свого функціонування використовують валюту чи валютні цінності для задоволення власного інтересу.

Варто зазначити, що чинне законодавство всиновлює чіткі критерії якими мають володіти суб'єкти валютних відносин для того щоб вони були визнані суб'єктами валютних правовідносин. Так операції з валютою та валютними цінностями на території України можуть здійснювати особи які мають ліцензію Національного банку України та право здійснення таких операцій. Тобто окрім загальної правосуб'єктності суб'єкти мають володіти спеціальною правосуб'єктністю.

Об'єктом цих відносин є встановлений чинним законодавством порядок здійснення обігу валюти та валютних цінностей, а безпосереднім предметом – валюта та валютні цінності. Перелік об'єктів матеріального світу, які чинним законодавством України визнаються валютою чи валютними цінностями, закріплений в Декреті Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю».

Змістом адміністративно-деліктних валютних правовідносин є поведінка суб'єктів які реалізують свої права та виконують свої обов'язки. При цьому аналізуючи чинне валютне законодавство України можна виділити юридичний та фактичний зміст адміністративно-деліктних валютних правовідносин. Так передбачена законом модель поведінки, яку держава вважає правомірною у сфері обігу валюти та валютних цінностей є юридичним їх змістом, реальна поведінка учасників таких відносин є фактичним змістом. При цьому варто наголосити на тому, що особливістю даних відносин є не реалізація прав, а їх порушення. Проте порушення здійснюється у той

спосіб, що також передбачений чинним законодавством. Це цілком відповідає принципу правової держави, який був сформований ще в римському праві: «Nullum crimen, nulla poena sine lege».

Характеризуючи адміністративно-деліктні валютні правовідносини, ми маємо вказати на той каталізатор, під дією якого вони виникають. Таким каталізатором є воля суб'єкта цих відносин, що свідомо прагне досягти поставленого перед собою протиправного результату і яка об'єктивується у конструкції вини. При цьому результат пов'язаний з порушенням встановленого порядку обігу валюти та валютних цінностей.

Таким чином, враховуючи викладене, адміністративно-деліктні валютні правовідносини ми можемо

визначити як урегульовані нормами права суспільні відносини, що виникають у процесі обігу валюти та валютних цінностей та пов'язані з порушенням встановленого порядку їх обігу.

Ім притаманні усі ознаки правових відносин та адміністративно-деліктних. Разом з цим для них є характерними такі особливості, як сфера виникнення, предмет та спеціальна правосуб'єктність суб'єктів.

Дані висновки дають можливість здійснити більш глибоке дослідження валютних правовідносин, зокрема таких їх видів, як адміністративно-деліктні, та можуть бути використані для подальшої розробки рекомендацій із вдосконалення чинного законодавства України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Антонова В.П. Административная ответственность и проблемы административного права (Четвертые «Лазаревские чтения»): к 70-летию Бориса Михайловича Лазарева / В.П. Антонова // Государство и право. – 2000. – № 10. – С. 13-42.
2. Бахрах Д.Н. Административная ответственность : учебное пособие / Д.Н. Бахрах ; [отв. ред. Рыбин А.В.]. – Пермь, 1966. – 193 с.
3. Емельянов А.С., Черногор Н.Н. Финансово-правовая ответственность. – М. : Финансы и статистика, 2004. – 208 с.
4. Іванський А.І. Фінансово-правова відповідальність: теоретичний аналіз : монографія / А.І. Іванський. – О. : Юридична література, 2008. – 504 с.
5. Коваль Л.В. Административно-деликтные отношения. – К. : Головное изд-во издат. объединения «Вища школа», 1979. – 231 с.
6. Липинский Д.А. Проблемы юридической ответственности. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2003. – 388 с.
7. Лук'янець Д.М. Адміністративно-деліктні відносини в Україні: теорія і практика правового регулювання : монографія / Д.М. Лук'янець / НАН України, Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. – Суми : ВТД «Університетська книга». – 2006. – 367 с.
8. Лук'янець Д.М. Про структуру адміністративно-деліктних відносин / Д.М. Лук'янець // Правова держава: щорічник наукових праць Ін-ту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України: Вип. 15. – К., 2004. – С. 149-156.
9. Малеин Н.С. Правонарушение: понятие, причины, ответственность / Н.С. Малеин. – М. : Юрид. Лит., 1985. – 192 с.
10. Підпригора О.А. Римське право : підручник. / О.А. Підпригора, Є.О. Харитонов. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – С. 415-423 (511 с.)
11. Поляков А.В. Общая теория права: Феноменолого-коммуникативный подход. Курс лекций / А.В. Поляков. – 2-е изд., доп. – СПб. : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2003. – С. 452.
12. Старинський М.В. Теоретико-методологічні засади дослідження становлення і розвитку правового регулювання валютних відносин в Україні / М.В. Старинський // Правовий вісник УАБС. – 2012. – № 2(7). – С. 22-25.
13. Старинський М.В. Валютні відносини: окремі проблеми правового регулювання : монографія. – Суми ВВП : «Мрія», 2014. – 208 с.
14. Старинський М.В. Визначення поняття «валютні правовідносини» // Юридична Україна – 2011. – № 8. – С. 52-56.
15. Старинський М.В. Окремі теоретико-методологічні аспекти дослідження валютних правовідносин // Юридична Україна – 2011. – № 4. – С. 44-51.
16. Толстой Ю.К. К теории правоотношения / Ю.К. Толстой. – Л. : Из-во Ленингр. ун-та, 1959. – С. 13.
17. Фарукшин М.С. Ответственность по советскому законодательству / М.С. Фарукшин, И.С. Самощенко. – М. : Юрид. Лит., 1991. – 240 с.
18. Шергин А.П. Административная юрисдикция : монография / А.П. Шергин. – М. : Юридич. лит-ра, 1979. – 144 с.